

LGBT roditeljstvo i obitelji

Grden, Marija

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Rijeci, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:189:128113>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-03**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Teacher Education - FTERI Repository](#)

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI

Marija Grden
LGBT roditeljstvo i obitelji
ZAVRŠNI RAD

Rijeka, 2021.

SVEUČILIŠTE U RIJECI
UČITELJSKI FAKULTET U RIJECI
Preddiplomski sveučilišni studij Rani i predškolski odgoj i obrazovanje

LGBT roditeljstvo i obitelji
ZAVRŠNI RAD

Predmet: Sociologija

Mentor: Željka Ivković Hodžić, predavač

Student: Marija Grden

Matični broj: 02990126396

U Rijeci
Listopad, 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

„Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da sam završni rad izradila samostalno, uz preporuke i savjetovanje s mentorom. U izradi rada pridržavala sam se Uputa za izradu diplomskog/završnog rada i poštivala odredbe Etičkog kodeksa za studente/studentice Sveučilišta u Rijeci o akademskom poštenju.“

Potpis studentice:

Marija Grden

SAŽETAK

Obitelj i roditeljstvo biološki su i kulturno određene sastavnice društva i želja pojedinca. Primijećen je nedostatak znanstvenih i stručnih radova posvećenih obitelji seksualnih manjina pa ovaj rad donosi pregled istraživanja na temu LGBT obitelji i roditeljstva. Zakonskim priznavanjem i prihvaćanjem prava LGBT zajednice, uključujući i pravo na životno partnerstvo i udomljavanje, odnosno posvajanje djece, zadovoljeni su primarni ciljevi pripadnika LGBT zajednice. U radu se raspravlja o vidljivosti tih zakona u svakodnevnom životu, značaju rodnih uloga i stereotipa te utjecaju istih na razvoj konzervativnog mišljenja, a samim time i na kvalitetu života LGBT obitelji. Cilj je ovoga rada potaknuti daljnja pedagoška i sociološka istraživanja na temu LGBT obitelji, proširiti time znanje društva o seksualnim manjinama te razviti osjetljivost društva prema LGBT zajednici.

Ključne riječi: LGBT roditeljstvo, LGBT zajednica, rodne uloge, zakon, kontroverzije

ABSTRACT

Family and parenthood are biologically and culturally determined components of modern society and are the primary desires of an individual. With noticeable shortage of scientific and expert studies dedicated to sexual minorities, this article brings an overview of research on the subject of LGBT families and parenthood. Primary goals of LGBT community are satisfied by legal recognition and acceptance of rights, including the right to legal marriage and fostering or adopting a child. This study discusses the use of these laws in everyday life, the importance of gender roles and stereotypes. Also, what influence do the mentioned elements have on developing controversial attitudes towards LGBT families and their quality of life. The aim of this study is to stimulate further pedagogical and sociological studies and experiments on the subject of LGBT families and with that, expand the knowledge of society about sexual minorities and develop sensitivity towards LGBT community.

Key words: LGBT parenthood, LGBT community, gender roles, law, controversy

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. RAZLIKA IZMEĐU SPOLA I RODA	2
2.1. Definiranje pojma LGBT	4
2.2. Što je obitelj, a što kućanstvo?.....	5
3. SUVREMENA OBITELJ	7
4. LGBT OBITELJI	10
4.1. Zakonska prava pripadnika LGBT zajednice u svrhu zasnivanja obitelji	11
4.1.1. Zakonsko priznavanje istospolnog roditeljstva	14
4.2. Kontroverzije uz LGBT obitelji i roditeljstvo	15
5. LGBT RODITELJSTVO U HRVATSKOJ	19
5.1. Dugine obitelji	21
5.3. Iskorak organizacija.....	22
6. ODNOS VRTIĆA I LGBT ZAJEDNICE	24
7. ZAKLJUČAK	27
8. LITERATURA.....	29
8.1. Mrežni izvori: web stranice	31

1. UVOD

U ljudskoj je prirodi težiti k idealu, stoga ne čudi dugogodišnja potraga civilizacije za idealnim društvom, koja svoj vrhunac poprima u 21. stoljeću. Stoljeće koje je označeno prekretnicom u području tehnologije, industrije, proizvodnje i modernizacije općenito okreće i političku i socijalnu sferu te čini znatne promjene. Idealno je društvo demokratsko, tolerantno, ravnopravno i slobodno u izražavanju svoje individualnosti. U idealnom društvu ne postoje manjine, već jednakost. U težnji za idealom i u borbi za osnovna ljudska prava LGBT zajednica, u samo nekoliko godina, čini znatne pomake prema naprijed, osobito u području osnivanja obitelji.

Obitelj se smatra temeljom društva pa je njezina stabilnost, trajnost i brojnost ključna. Osnivanje obitelji jamči pojedincu zadovoljenje unutarnje želje i potrebe za ljubavlju, nježnošću i toplinom kakvu jedino može pružiti dijete i njegove riječi: „mama“ ili „tata“. Ispunjenje osobnih ciljeva i potreba osigurava veću razinu zadovoljstva i sreće kod pojedinca, a samim time i društvo je korak bliže ranije spomenutom idealu. Zbog toga su doneseni zakoni u korist LGBT zajednice i osnivanja obitelji, ali postavlja se pitanje praktičnosti tih zakona: koliko i u kojoj se mjeri ti zakoni prakticiraju u svakodnevnom životu te osjećaju li se pripadnici LGBT zajednice dovoljno prihvaćenima da počinju s osnivanjem obitelji?

Ovaj rad problematizira položaj LGBT obitelji i roditelja u društvu, počevši od definiranja jasne razlike između spola i roda te značaja rodnih uloga. Nakon definiranja temeljnih pojmova rada – LGBT i obitelj – osvrnut ćemo se na sociološke teorije suvremene obitelji te pedagošku podjelu suvremene obitelji. Bitne zakonske pomake u društvu te kontroverzije vezane uz to raspravljamo u glavnom dijelu rada kada se govori o LGBT obitelji. Na kraju rada referiramo se na LGBT zajednicu u Republici Hrvatskoj te odnos vrtića i LGBT zajednice.

2. RAZLIKA IZMEĐU SPOLA I RODA

„Svi smo mi ljudi, svi smo jednaki“ jedna je od učestalijih rečenica korištenih u svakodnevnim razgovorima. Autor je ove izreke nepoznat jer je od njezina nastanka do danas postala sastavni dio našega rječnika s nekoliko izmjena, ovisno o govornom području u kojemu se koristi. Navedena fraza, u svojoj suštini, označava jednakost ljudi bez obzira na spol, rasu, kulturu i sl. No, u stvarnosti je naše promišljanje o jednakosti svojevrsna zabluda. Društvo pravi razlike među ljudima još od početka čovječanstva razdvojivši ljude na muškarca i ženu. S time dolazi i diskriminacija vezana uz određene predmete i pojave, primjerice ružičasta boja označava nježnost, osobinu karakterističnu za žene, dok plava boja simbolizira moć, što je uobičajeno za muškarce. Zanimanja i kućanski poslovi također su svedeni na „muško“ i „žensko“. Dakle, s određenom se razinom diskriminacije susrećemo svaki dan te je, nesvjesno, i prihvaćamo. Stoga, fraza s početka poglavlja gubi smisao jer da smo svi jednaki, onda se žena u vojsci ili muškarac cvječar ne bi stigmatizirali. Ipak, navedena je izreka izrazito moćna i široko prihvaćena jer ljudi žele vjerovati u ideal.

Kada definiramo jasne razlike između muškarca i žene, najčešće navodimo spol kao glavni faktor diferenciranja. Uz spol se često javlja i kao sinonim koristi pojam rod. Međutim, bitno je naglasiti kako su ta dva pojma različita. Spol je termin iz biologije, a predstavlja fizičke karakteristike osobe, dok je rod sociološki termin korišten u svrhu opisivanja psihičkih karakteristika pojedinca, odnosno razine maskuliniteta ili feminiteta koju individua izražava (Apelqvist, 2013). Prema rodu zaključujemo koliko je neka radnja ili pojava muževna ili ženstvena, a najčešće je to kulturološki nametnuto. Feministički pokret najpoznatiji je pokret protiv rodne nejednakosti. Feministice se bore protiv muške superiornosti i zalažu za jednakost i jednaka prava žena i muškaraca. Rodne nejednakosti vide u činjenici da su muškarci privilegirani te se bore protiv navedene koncepcije. Unutar feminizma razvili su se različiti pokreti, od kojih su feministice razlike, u ovom kontekstu, jedan od najbitnijih pokreta. Razlog tome je što feministice razlike ne vjeruju da su sve žene u istom položaju te ne vjeruju da nejednakost vlada u svim klasama društva. Smatraju da problem neravnopravnosti postoji, no nije usmjeren na sve žene i u jednakoj mjeri (Haralambos, Holborn, 2002).

Svako društvo stvara vlastitu kulturu te pravila unutar njega, no nešto je ipak univerzalno. Postoje ponašanja, pojave ili predmeti koji su karakteristični za muškarce, odnosno

žene. Sociolozi postavljaju pitanje povezanosti spola i roda, odnosno koliko je neko ponašanje ustvari biološki određeno. Žene su okarakterizirane kao nježne, fizički slabije i manje od muškaraca, s majčinskim instinktima, dok uz muškarce vežemo snagu te određenu razinu agresije i grubosti (Giddens, 2007). Zaključujemo kako su rodne stereotipizacije nastale zbog bioloških čimbenika. Prema tome su nametnute i rodne uloge – svakom je spolu dodijeljena ona uloga koja odgovara njegovim fizičkim i hormonskim karakteristikama. Međutim, evolucijom se mijenja fizički izgled čovjeka pa nije neuobičajeno vidjeti djevojku koja je viša ili ima šira ramena ili jače ruke od suprotnog spola. Također, danas se potiče muškarce da javno iskazuju svoje emocije ili mlade očeve da ostanu kod kuće s novorođenčetom dok majka radi. Dakle, kako se biološki mijenjamo, tako se mijenjaju i rodne uloge.

Posljedica diferencijacije „muško-žensko“ jest stigma oko spolnog i rodnog identiteta. Identitet je, laički rečeno, ono što nas određuje; koje značajke su karakteristične za nas i s čime se mi, kao individue, poistovjećujemo, u čemu se pronalazimo i sl. U tome kontekstu spolni identitet označava fizički atribut koji nam je biološki određen, tj. naš spol te razinu našeg zadovoljstva u tijelu u kojemu smo rođeni. Muškarac koji prihvaća svoju društveno određenu rodnu ulogu osjeća se sigurno u svojem tijelu te njeguje svoj fizički izgled. To je muškarac čiji je spolni identitet sukladan s biološkim čimbenikom. No, ukoliko se muškarac osjeća nezadovoljnim i „strancem u vlastitoj koži“, neprestano eksperimentira s predmetima i rodnim ulogama namijenjenima ženama, tada govorimo o pronalaženju spolnog identiteta. Osobe koje pronalaze svoj identitet u suprotnom spolu jesu transvestiti ili transseksualci. Transvestitska osoba je osoba koja se oblači i ponaša kao suprotni spol, dok je transseksualna osoba osoba koja je prošla kirurški zahvat te „postala“ željeni spol (Giddens, 2007).

Rodni identitet objašnjava se dvjema teorijama: Freudova teorija razvoja rodova i teorija rodnog razvoja Nancy Chodorow. Rodne nejednakosti vidljive su u obje teorije. Dok Freud stavlja naglasak na muški spol, Chodorow sve povezuje s bliskošću djeteta i roditelja s naglaskom na ženske uloge. Iako sociološki bitne, za potrebe ovoga rada fokusirat ćemo se na Giddensovu teoriju rodne socijalizacije. Ova teorija tvrdi kako nam je spol biološki određen, no rodne uloge učimo. Dijete će prvo posegnuti za predmetima i obrascima ponašanja koji odgovaraju njegovu spolu jer tome ga uči društvo. Kada dijete poseže za predmetima netipičnima za njegov spol (npr. djevojčica se igra autićem), smatra se da to dijete nije dovoljno izloženo socijalizaciji (Giddens, 2007). Prema tome,

za dijete koje pokazuje atipična ponašanja vjerojatnije je da će kasnije postati homoseksualno, odnosno da će svoj rodni identitet pronalaziti u suprotnome spolu, ne samo u rodnim ulogama, već i u izboru partnera. Navedeno nije činjenično dokazano te se zaključak izvodi iz teorije koja također nije znanstveno utvrđena.

Povijesno gledajući, češće se govori o homoseksualnim osobama, odnosno osobama koje svoj rodni identitet traže u suprotnom spolu, nego o transvestitskim ili transseksualnim osobama. Homoseksualnost je bila izrazito neprihvaćena, a preokret se događa 1996. godine kada Južnoafrička Republika prihvaća prava homoseksualnih osoba (Giddens, 2007). Od tada se u svijetu zbivaju različiti pomaci koji čine homoseksualnost manje kontroverznom temom, a jedan je od najvažnijih pomaka postojanje LGBT zajednice koja prihvaća ne samo homoseksualne osobe nego sve osobe koje tragaju za svojim spolnim ili rodnim identitetom. LGBT zajednica obuhvaća osobe diljem svijeta te pokreće različite inicijative i pokrete za svoja prava.

2.1. Definiranje pojma LGBT

Nastavno na prethodno, atipični pojedinci koje se nekada jasno dijelilo na homoseksualne, transseksualne i transvestitske danas se smatraju pripadnicima LGBT zajednice. U moderno se doba javljaju pojmovi LGBT, LGBTQ ili LGBTIQ koji u sebi nose značenja: lezbijka, gay, biseksualan, transseksualan, interseksualan te queer (eng. *lesbian, gay, bisexual, intersexual, queer*). Najčešće se koristi oznaka LGBT, stoga će se i u ovome radu koristiti navedena skraćenica. LGBT se danas smatra zajednicom kojoj pripadaju osobe koje ne osjećaju seksualnu privlačnost isključivo prema osobama suprotnog spola, odnosno ne deklariraju se kao heteroseksualci/heteroseksualke. Lezbijka i gay nazivi su za žene i muškarce koji osjećaju požudu prema osobama istog spola, dok su biseksualci osobe koje su sklone stupanju u seksualne odnose s osobama oba spola. Dakle, istodobno osjećaju privlačnost prema osobama suprotnog te osobama istog spola. Transseksualne osobe ne osjećaju ugodu u vlastitome tijelu, odnosno smatraju kako mentalno pripadaju suprotnom spolu, a fizički se nalaze u tijelu „pogrešnog spola“. Uz transseksualne osobe često se vežu sljedeći izrazi: žena zarobljena u tijelu muškarca ili muškarac zarobljen u tijelu žene. U nekim se literaturama umjesto transseksualne osobe koristi izraz transrodne osobe, no pripadnici ove zajednice nerijetko razdvajaju navedene pojmove. Transrodno bi označavalo osobe koje su medicinskim zahvatom promijenile

svoj spol, dok transseksualne jesu one individue koje ne mijenjaju svoj spol, no modnim izričajima i ponašajnim karakteristikama ističu kako se ugodnije osjećaju u ulozi suprotnog spola. Queer je pojam kojim se opisuju osobe koje odbijaju biti spolno definirane, tj. odbijaju da spol pojedinca određuje njegovu ulogu u društvu (Simić, 2009). Kako bi pokazali svoju različitost, uz LGBT se vežu dugine boje kao njihov simbol. Dugine boje za LGBT zajednicu označavaju raznovrsnost, solidarnost i liberalnost.

2.2. Što je obitelj, a što kućanstvo?

Kao što je već navedeno, rodne uloge društveno su određene prema onome što se podudara s našim spolom. Dakle, rodne uloge i rodne nejednakosti izražene su u svim aspektima društva, pa tako i u obitelji i kućanstvu. Obitelj i kućanstvo nisu istoznačnice, no može doći do njihova preklapanja, a to nazivamo obiteljskim kućanstvom. Bitna je razlika između navedenih pojmova, osobito u kontekstu borbe LGBT pripadnika za svoja prava, konkretnije prava na obitelj.

Prema Milić (2001), kućanstvo se smatra sustavom u kojem više pojedinaca obitava na istom posjedu te dijeli kućanske i ekonomske poslove, a najčešće su, ali ne i nužno, u krvnom srodstvu. Kućanstvo možemo podijeliti na obiteljsko, širenje kućanstva na nekoliko obitelji, nesrodničko i kolektivno ili institucionalno nesrodničko kućanstvo. U ovom kontekstu, naglasak stavljamo na obiteljsko kućanstvo, koji je i najučestaliji oblik kućanstva.

Povezano s time, obitelj čini grupa ljudi koja je u srodstvu i živi u zajedničkom kućanstvu, ali navedene stavke nisu neophodne da bi određenu zajednicu nazivali obitelji (Giddens, 2007). Obitelj kao krucijalni sastav društva složenije je definirati od kućanstva. Smatra se da bi osobe unutar obitelji trebale biti povezane srodstvom, a pod srodstvo se misli na brak, partnerstvo ili krvno srodstvo. Mnogi autori, poput Milić (2001), Giddensa (2007) i Apelqvist (2003) objašnjavaju kako je stvaranje obitelji u čovjekovoj prirodi jer svaki čovjek teži stvaranju svoje zajednice u kojoj se osjeća prihvaćeno i voljeno. Obitelj ima određenu strukturu: raspodjela uloga, poslova, financija. Osim toga, cilj svake obitelji, povijesno gledajući, jest stvaranje potomaka, stoga se u brak stupa s ciljem stvaranja srodničke linije.

Ipak, pogled na obitelj u moderno doba ponešto je drugačiji, otvoreniji te je obitelj kao zajednica sastavljena od općenitijih odnosa. Postoji mnogo socioloških teorija

koje objašnjavaju obitelj, odnosno razlike između tradicionalne i suvremene obitelji te objašnjavaju od čega bi trebala biti sastavljena – kojih članova, srodničkih veza, itd.

3. SUVREMENA OBITELJ

Funkcionalistička teorija društva tvrdi kako je društvo jedna velika cjelina sastavljena od manjih segmenata koji su međusobno ovisni i povezani. U svakom društvu prisutna je hijerarhija te određeni poredak prema količini i važnosti doprinosa koji određeni dio daje društvu u cijelosti (Haralambos, Holborn, 2002). Sociolozi ističu obitelj kao esencijalni dio društva u kojem, također, postoji određena struktura. U kontekstu obitelji, pod strukturom se misli na odnose unutar same obitelji. Tradicionalno, obitelj se smatra zajednicom koju čine supružnici (žena i muškarac), odnosno roditelji (majka i otac) te djeca. No, danas se prema definiranju obitelji ne pristupa generaliziranjem, već se uvažavaju različitosti, pa se i uloge unutar obitelji mijenjaju. Najčešća podjela suvremene obitelji jest na tradicionalne, jednoroditeljske, posvojiteljske, udomiteljske, izvanbračne i istospolne obitelji te obitelji s podijeljenim skrbništvom (Grgec-Petroci, Lacković, Maleš, 2012).

Tradicionalne i izvanbračne obitelji jesu obitelji s oba roditelja, tj. s majkom, ocem i potomcima; razlika je u statusu veze roditelja. Dakle, u izvanbračnim obiteljima, roditelji nisu u braku, ali žive zajedno i vode zajedničku brigu o djetetu, dok u jednoroditeljskim obiteljima djeluje samo jedan roditelj iz niza razloga: smrt drugog roditelja, želja za emancipacijom i stvaranjem obitelji bez partnera, razvod braka roditelja i sl. Obitelji s podijeljenim skrbništvom jesu u svom temelju i jednoroditeljske obitelji jer dijete živi samo s jednim biološkim roditeljem. Navodimo ih posebno jer razvod braka roditelja nerijetka je pojava, a jednoroditeljske obitelji obuhvaćaju različite situacije čija je posljedica jednoroditeljstvo. Posvojiteljske i udomiteljske obitelji slične su po svojoj funkciji, no razlikuju se u samom ishodu: posvojenje je trajno, a udomiteljstvo privremeno rješenje za dijete. Posvojenje je dugotrajan proces kroz koji životni partneri posvajaju dijete iz Centra za socijalnu skrb te postaju njegovi zakonski skrbnici. S druge strane udomiteljstvo gdje obitelj skrbi za dijete koje bi bilo smješteno u dom za nezbrinutu djecu. Kada govorimo o udomiteljstvu, djeca koja prolaze kroz proces udomljavanja još uvijek su u zakonskom skrbništvu svojih bioloških roditelja koji se trenutno ne mogu zbrinuti za njih (ekonomska kriza, djeca ovisnika, djeca žrtve nasilja, i sl.). U procesu posvajanja govorimo o djeci koja su bez skrbnika. Na kraju, istospolne obitelji su obitelji u kojoj su partneri homoseksualci, odnosno članovi LGBTQ zajednice (Grgec- Petroci, Lacković, Maleš, 2012). Istospolne obitelji mogu istodobno pripadati i

posvojiteljskim i udomiteljskim obiteljima s obzirom na to da dijete ne mogu začeti prirodnim putem.

Navedeni oblici obitelji prije nisu postojali ili se nisu javno priznavali te su posljedica modernizacije čiji je klasni nositelj građanstvo. Obitelj se sastoji od materijalizma te privatno vlasništvo postaje zajedničko vlasništvo, no unutar same obitelji vlada svojevrsna privatnost i intima kada u pitanje dolaze odnosi unutar članova (Milić, 2001). Osim definiranih oblika obitelji, Apelqvist (2013) tvrdi kako se danas za svaku grupu ljudi koja u svojoj suštini nosi vrijednosti i obilježja obitelji može reći da ona i jest obitelj. Slično tome, Švab (2007) i Goldberg (2016) navode obitelj izbora kao oblik obitelji. U to se ubrajaju i LGBT obitelji, ali i svaki drugi oblik obitelji jer to je grupa koju mi sami odabiremo, njegujemo odnose, dijelimo vlasništvo, organiziramo strukturu. Takva grupa po svom opisu i funkciji odgovara društvenoj ideji obitelji.

Kao što je već spomenuto, nekada se smatralo presudnim da dvoje ljudi stupi u brak i ima potomke te se isključivo takva struktura smatrala obitelji. U moderno je doba sve češća pojava da se partneri odlučuju na život bez djece, no i dalje se taj par ljudi kao zajednica smatra obitelji. Prema provedenim istraživanjima (Thompson, Lee, 2011; Hanzec, Marković, Štambuk, 2019; prema Štambuk, Milković, Maričić, 2019), čak 15 % ispitanika odlučuje se na budućnost bez djece. Istraživanja su provedena u Švedskoj na muškarcima u ranoj odraslosti te u Hrvatskoj na ženama i muškarcima u dobi od 18 do 30 godina. Primarni razlog zbog kojega se ljudi odlučuju na potomstvo jest recipročno pružanje ljubavi, dijeljenje i prenošenje znanja, kulture i vrijednosti s jednog naraštaja na drugi. S druge strane, ispitanici koji ne planiraju budućnost s potomcima navode nekoliko razloga kao objašnjenje: ne smatraju se kompetentnima da budu roditelji, uvjerenja su kako bi dijete unijelo negativne posljedice u njihov život što se tiče ekonomije, važnija im je karijera, žele se fokusirati na vlastiti rast i razvoj i sl.

Zaključno, funkcija obitelji, kao i sama struktura unutar obitelji, mijenja se zbog industrijalizacije, liberalizma, demokratizma i urbanizma. Zbog naglih i velikih promjena u društvu događaju se i značajne promjene u obitelji. Mijenja se sustav vrijednosti, žene postaju ravnopravnije; više se ne smatraju samo domaćicama, već i one same zarađuju, čime se odmičemo od tradicionalne obitelji u kojoj vlada patrijarhat (Lektorić, 2015). Također, društvo daje veću važnost emocionalnoj povezanosti partnera kao vitalnim dijelovima svakog odnosa, a samim time mijenja se i stav prema odgoju djeteta. Dijete,

njega, ljubav i skrb za nj dolaze u prednji plan kod suvremene obitelji. Zbog navedenoga, ideja je o istospolnom roditeljstvu prihvaćenija jer se mijenjaju i rodne uloge i vrijednosti koje društvo poštuje. Iako se za ovu tematiku i dalje vežu stereotipi i negativizam, sve se više ljudi javno deklarira kao pripadnici LGBT zajednice i kao takvi, bore se za svoja prava, uključujući i pravo na obitelj.

4. LGBT OBITELJI

Nastavno na prethodno poglavlje, LGBT zajednica početkom 21. stoljeća pokazuje veće inicijative u borbi za svoja prava. Najveća „bitka“ koju pripadnici LGBT zajednice vode s vladom diljem svijeta jest pitanje obitelji. Naime, Crkva i dalje ima značajnu ulogu u današnjem društvu, a prema religijskom shvaćanju, brak je isključivo zajednica između muškarca i žene, zbog čega mnoge države još i danas ne mogu zakonski odobriti istospolne brakove. Razlog je tome činjenica da se većina građana slaže s Crkvom, odnosno, možemo reći da društvo djeluje prema religiji i djelomično tradicionalnom shvaćanju obitelji. Ipak, s 2010. godinom članovi LGBT zajednice svojim akcijama, kampanjama i peticijama rade preokret u kulturalnoj, sociološkoj i političkoj sferi društva. Primjerice, od 594 000 istospolnih kućanstava u SAD-u, čak njih 115 000 potvrđuje kako se u njihovom nalazi dijete (Mezey, 2015). Ova činjenica bila je vrlo značajna za društvo tada jer upućuje na otvorenost prema istospolnim obiteljima. Ipak, predrasude se prema LGBT pripadnicima ne smanjuju, nego se ne iskazuju toliko javno, a bilo kakav oblik diskriminacije i nepoštivanja prava se negira (Štrbić, Jeleković, Popović, Brajković, Žukina, 2019).

Pitanje LGBT obitelji za sobom povlači raznovrsnost mišljenja te političke i društvene sukobe zbog suprotnih stajališta. Također, dovodi se u pitanje reproduktivnost partnera, odnosno neispunjavanje društvene zadaće, a to je reprodukcija. Slično tome, ukoliko istospolni par posvoji dijete, stvaraju se sumnje oko odgoja djece te vrijednosti koje LGBT parovi prenose djeci (Ormanović, 2007, Goldberg, 2016). Prema Štambuk, Tadić Vujčić, Milković i Maričić (2019), pitanje potomstva i roditeljstva vrlo je intimno pitanje o kojemu parovi međusobno stvaraju dogovore i zajedno planiraju budućnost. Ipak, bez obzira na osobne želje parova da postanu roditelji, konačna je odluka određena i socijalno demografskim karakteristikama kao što su godine, radni status, položaj u društvu, ekonomsko stanje obitelji i sl. Prema tome, LGBT parovi koji zadovoljavaju prethodno navedene kriterije u društvu će biti prihvaćeniji od onih kojima jedan od kriterija nedostaje ili je niži (npr. nižeg su socioekonomskog statusa). Drugim riječima, osim unutarnje motivacije, LGBT par mora zadovoljavati i prepreke društva kako bi se njihova obitelj doimala socijalno prihvatljivom.

Prve istospolne obitelji, koje su javno obznanile svoju seksualnost, bile su lezbijske obitelji. Lezbijski parovi su, prema Goldberg (2016), prihvaćenije u društvu od gay ili

transseksualnih parova. Stoga je lezbijkama, povijesno gledajući, bilo jednostavnije osnovati obitelj nego drugim pripadnicima LGBT zajednice. Osim zbog društvenih normi, lezbijke su u prednosti nad gay parovima i zbog same reprodukcije. Žene mogu začeti i umjetnom oplodnjom te na taj način osnovati obitelj, dok muškarci nemaju tu mogućnost. Lezbijske su obitelji, dakle, redefinirale pojam roditeljstva, osobito očinstva (Švab, 2007). U svijetu patrijarhata, lezbijske su obitelji pomaknule barijere i modernizirale pojam roditeljstva. Smatralo se kako je djetetu potrebna čvrsta muška ruka koja uvodi disciplinu u odgoj. Stoljećima prije su obitelji bile i uređene na način da je očeva riječ bila glavna te je on bio glava kuće (Giddens, 2007). U lezbijskoj obitelji dijete ima dvije ženske osobe kao roditeljske figure pa se zbog toga javio izraziti negativizam prema toj činjenici, osobito zbog pitanja discipline koju je po običaju nosio muškarac (Goldberg, Allen, 2013).

Osim spomenutih problematika, javlja se i pitanje mentalnog zdravlja LGBT obitelji te nedostatka psihosocijalne podrške. Pripadnici LGBT zajednice imaju jednake obiteljske probleme kao i heteronormativne obitelji. To uključuje i partnerske svade, nevjeru, ekonomsku krizu i sl. Međutim, LGBT obiteljima možemo dodati i osjećaj neprihvaćenosti od okoline, tipove nasilja, osjećaj manje vrijednosti. Sve su to stavke koje mogu utjecati na sveukupno, osobito mentalno, zdravlje osobe. Apelqvist (2013) navodi kako LGBT parovi koji planiraju imati dijete imaju veću stabilnost od parova koji nisu stekli taj dogovor na početku veze. Njihova je veza ranjivija i zbog utjecaja okolinskih faktora može utjecati na njihovu psihičku dobrobit, a samim time i na odnos u kojemu se nalaze. Roberts, Christens (2020) provode istraživanje u kojemu, između ostalih faktora, ispituju i psihosocijalnu dobrobit LGBT osoba. Istraživanje je započeto 2010. godine na području SAD-a. Korištena je metoda ankete na uzorku od 4940 osoba od kojih je približno 56 % bilo u dobi od 25 do 49 godina. Rezultati istraživanja pokazuju da je osobama koje se identificiraju kao članovi LGBT zajednice, zbog konstantnog društvenog umanjivanja, mentalno zdravlje ranjivije te je potrebna dobra i čvrsta podrška okoline te psihologa.

4.1. Zakonska prava pripadnika LGBT zajednice u svrhu zasnivanja obitelji

Ono što pridonosi lošijem mentalnom zdravlju LGBT osobe jest činjenica da se deklariranjem pojedinca kao pripadnika LGBT zajednice dovode u pitanje njegova prava na legitiman brak i potomstvo. Iako je ironično govoriti o stavljanju

osnovnih ljudskih prava u pitanje, to je naša stvarnost. Zbog prethodno spomenute uloge Crkve i njene moći u društvu, brak se smatra zajednicom muškarca i žene. Iako društvene znanosti sugeriraju kako je brak socijalno, a ne biološki oblikovan, svi ostali oblici partnerstva, osim heteroseksualnog, smatraju se nelegitimnim (Mezey, 2015).

Kako bi poslali poruku društvu i poručili da su LGBT prava ustvari osnovna ljudska prava i nema potrebe za odvajanjem jedno od drugoga, pripadnici LGBT zajednice svake godine organiziraju Povorku ponosa (eng. *Pride parade*) u kojoj podižu svoje zastave dugine boje i transparente te marširaju kroz trgove i ulice svojih gradova. Međunarodni dan borbe protiv homofobije, transfobije, interfobije i bifobije obilježava se 17. svibnja, pa mjesec ponosa tijekom kojih se u državama diljem svijeta organiziraju Povorke ponosa traje od 17. svibnja do otprilike 17. lipnja (krajnji se datum godišnje mijenja). Prva Povorka ponosa u svijetu održana je 1970. godine u New Yorku, Chicagu i Los Angelesu te se od tada globalizirala i tradicionalno se obilježava svake godine (Peterson, Wahlstrom, Wennerhag, 2018). Prva Povorka ponosa u Republici Hrvatskoj održana je u Zagrebu 2002. godine pod nazivom “Gay Pride Zagreb – Iskorak KONTRA predrasuda“ (<https://www.zagreb-pride.net/hr/povorka-ponosa/povijest-povorke-ponosa-u-zagrebu/>). Povorka se iz godine u godinu proširuje te se sve više ljudi pridružuje u borbi protiv stereotipizacije, diskriminacije, neravnopravnosti i nejednakosti.

Kulturološke i političke granice pomiču se na način da se nakon dugogodišnje bitke s vladom i društvom pripadnicima LGBT zajednice priznaju prava i ostvari mogućnost braka. U nekim je državama istospolni brak priznat jednako kao i heteroseksualan, no u mnogim se državama LGBT brak sklapa u obliku životnog partnerstva. No, od prvog priznatog LGBT braka do danas napravljen je napredak, ne samo u priznavanju braka kao legitimnog nego i u posvajanju i/ili udomljavanju djece i osnivanju obitelji.

Jedan od prvih iskoraka bio je 1989. godine kada je Danska postala prva država koja zakonski priznaje istospolne zajednice prihvativši Zakon o registriranom partnerstvu. Time se većinskim dijelom priznaju sva prava koja imaju i heteroseksualni brakovi. Ubrzo nakon Danske, slijede i ostale države Europe. Do 2000. godine u Europi je bilo sedam država u kojima su istospolne zajednice zakonski priznate (Ormanović, 2007). Ovakva ekspanzija prihvaćanja istospolnih brakova bila je i svojevrsna politička

strategija za vrijeme proširenja Europske unije na središnju i istočnu Europu. Prihvatanje istospolnih brakova kao zakonski valjanih čini državu demokratskom i liberalnom, što i jest krajnji cilj (Vučković Juroš, Dobrotić, Flego, 2020).

Suprotno tome, jedna od svjetskih velesila, SAD, dugo se borila protiv priznavanja ove zakonske regulative, no ipak je napravljen pomak 2003. godine kada je država Massachuttes izdala prvu dozvolu za sklapanje istospolnog braka. Od 2003. do 2010. godine broj izdanih dozvola za istospolni brak porastao je na 41 700 u čak 19 država unutar SAD-a. Tada se to smatralo revolucionarnim i velikim za LGBT zajednicu u SAD-u i šire, čije partnerstvo nije bilo društveno prihvaćeno. Tri godine nakon (2013. god.) vrhovni sud SAD-a donosi odluku o zakonskoj valjanosti svakog braka, neovisno o seksualnosti parova (Mezey, 2015).

Iste godine kada je SAD proglasio istospolne brakove legitimima, u Republici Hrvatskoj proveden je referendum kojim se zabranilo sklapanje istospolnih brakova. Referendum su pokrenuli hrvatski građani koji su s udrugom „U ime obitelji“ željeli brak zakonski definirati kao zajednicu između muškarca i žene. Ovu je inicijativu podržala i hrvatska Katolička Crkva te se time i potvrdila teza o izrazitoj moći Crkve u današnjem društvu (Vučković Juroš, Dobrotić, Flego, 2020). Misija pokrenute inicijative, kako ju navode na službenoj web stranici <https://uimeobitelji.net/>, jest: „*Društvenim zagovaranjem aktivno sudjelovati u osnaživanju braka i obitelji te izgradnji demokratskog društva.*“ Udruga se otad aktivno zalaže za tradicionalno uređenje hrvatskog društva, odnosno protiv svakog atipičnog oblika partnerstva, ponašanja i akcija koje podržavaju LGBT zajednicu. Usprkos tome, 15. srpnja 2014. donesen je Zakon o životnom partnerstvu osoba istoga spola. Pojam životno partnerstvo veže se isključivo za osobe istoga spola, dok se za osobe suprotnoga spola koristi pojam brak. U Zakonu se jasno navode pretpostavke i uvjeti pod kojima se životno partnerstvo može sklopiti te je, u svojoj suštini, jednako Obiteljskom zakonu, konkretnije Zakonu o sklapanju braka. Najveća je razlika u tome što brak može biti vjerski, ukoliko se par vjenča u crkvi, ili građanski, ako je brak sklopljen pred matičarom, dok životno partnerstvo može isključivo biti građansko, odnosno sklopljeno pred matičarom (NN 92/14, 98/19, NN 103/15, 98/19). Osim toga, prava istospolnih partnera i heteroseksualnih parova ostaju jednaka pred zakonom te se to jasno navodi u članku 37. Zakona o životnom partnerstvu osoba istoga spola: „*Životni partneri imaju jednaka postupovna prava i status u svim sudskim i upravnim*

postupcima kao i bračni drugovi.“ (NN 92/14, 98/19). Za hrvatsko društvo, ovo je bio veliki korak prema naprijed. Hrvatska je mala država u kojoj prevladava starije stanovništvo te su donedavno teme o seksualnosti smatrane tabu temama.

Iako se osjeti napredak u svijetu i rast društva, u kontekstu otvorenosti i prihvaćanja ipak je primijećen veliki nedostatak i problem, a to je pitanje roditeljstva. Pripadnici LGBT zajednice, jednako kao i heteroseksualci, teže zasnivanju obitelji te žele da ih netko zove „tata“ ili „mama“. Ljudski je i prirodno da želimo dijeliti svoju ljubav i imati potomke, stoga se isto može očekivati i od istospolnih parova. No, mnogi zakoni priznaju istospolni brak, ali ne i posvajanje ili udomljavanje djece.

4.1.1. Zakonsko priznavanje istospolnog roditeljstva

Kao što je već spomenuto, LGBT parovima otežano je da postanu roditelji, osim ako nemaju dijete iz prijašnje heteroseksualne veze ili dogovor o seksualnom općenju s osobom suprotnog spola s ciljem dobivanja djeteta. Ukoliko jedan od partnera već ima dijete, prema Zakonu o životnom partnerstvu osoba istoga spola u Republici Hrvatskoj omogućeno je da životni partner roditelja također dobije skrb nad djetetom, a u slučaju bolesti ili smrti roditelja dijete pripadne životnom partneru (NN 92/14, 98/19). Problem se javlja kada nijedan od partnera nema dijete, a zbog bioloških čimbenika kod LGBT parova nije moguće da dijete bude začeto prirodnim putem. Mnogo se djece nalazi u centrima za socijalnu skrb te im je potreban topli dom i dobra roditeljska figura, no LGBT parovima do 2020. godine nije bilo omogućeno ni udomljavanje kao oblik skrbi nad djetetom. Ovdje je opet nastao sukob između liberalista i konzervatista i onoga što je najprikladnije za dijete. Konačno, 7. veljače 2020. Ustavni sud odlučuje kako je svim građanima Republike Hrvatske koji ispunjavaju kriterije udomljavanja omogućeno isto, neovisno o seksualnosti i zajednici u kojoj se nalaze (životno partnerstvo ili brak). Sukladno s tom odlukom, Ivo Šegota i Mladen Kožuh nakon tri godine bitke sa sustavom postali su prvi hrvatski istospolni par koji je udomio dijete (<https://www.crol.hr/index.php>). Ova odluka Ustavnog suda značajna je za LGBT zajednicu, no to je i dalje privremeno rješenje. Ukoliko se roditelj udomljenog djeteta javi, centar za socijalnu skrb vratit će dijete biološkom roditelju. U tom pogledu, lezbijkama je lakše osnovati obitelj jer im je moguća klinička oplodnja, dok gay parovi ne mogu imati dijete osim kroz proces

posvajanja ili udomljavanja. Udomljavanje djeteta ne jamči nikakvu sigurnost i zaštitu djetetu, životnim partnerima te njima kao jednoj obitelji (Opačić, Grđan, Jurčić, 2016). Stoga je 5. svibnja 2021. donesena odluka Upravnog suda u Zagrebu kojom je potvrđeno da istospolni parovi mogu pristupiti procjenama posvojitelja i na taj način biti razmatrani za moguće posvajanje i trajno skrbništvo nad djetetom (<https://www.dugineobitelji.com/>).

Slično kao i priznanje istospolnih brakova zakonski ispravnima, Europa je bila prva u svijetu koja je udomljavanje, odnosno posvajanje djeteta legitimizirala. Mnoge države Europe nisu usvojile taj zakon, osobito u središnjoj i zapadnoj Europi, no Belgija i Nizozemska jedne su od prvih država u svijetu u kojima je zakonom donesena odluka o istospolnom roditeljstvu s ciljem omogućivanja obitelji svim ljudima, neovisno o seksualnosti (Vučković Juroš, 2019). Osim Belgije i Nizozemske, mogućnost posvojenja osiguravaju i sljedeće države: Francuska, Island, Malta, Danska, Luksemburg, Norveška, Portugal, Španjolska, Švedska i Velika Britanija, SAD, a danas se i Hrvatska ubraja među navedene zemlje (Koruga, 2015).

4.2. Kontroverzije uz LGBT obitelji i roditeljstvo

Iako je istospolno roditeljstvo ozakonjeno u najmoćnijim državama svijeta, i dalje se javlja određena stigma oko LGBT obitelji. Uz osudu i neodobravanje LGBT obitelji vežemo i pojam homofobije. Homofobija je pojam koji se u svakodnevnom razgovoru ne koristi često jer ljudi ne žele biti etiketirani kao homofobi. No, jaki osjećaji neodobravanja poput osude, diskriminacije, gađenja, prema LGBT zajednici smatraju se homofobijom (Risner, 2004; prema Bartulović, Kušević, 2014). Iz takvih osjećaja nastaju i negativna razmišljanja i stavovi te se zbog toga pitanje LGBT obitelji, osobito roditeljstva smatra kontroverznim. Primarno neodobravanje LGBT zajednice, kao što je spomenuto u prethodnim poglavljima, javlja se zbog „neprirodnosti“ tog partnerstva, odnosno onoga što se smatra uobičajenim i prirodnim, a biranje seksualnosti i deklariranje sebe kao pripadnika LGBT zajednice i dalje nije normalizirano u društvu. Sukladno tome, u svakom aspektu društva, znanstvenom, političkom, laičkom pitanje osnivanja LGBT obitelji smatra se svojevrsnom polemikom. Najveća se neslaganja stvaraju oko LGBT roditeljstva jer se u pitanje dovodi djetetova dobrobit. Dok neki autori raspravljaju o dobrobiti djeteta u kontekstu izražavanja svoje seksualnosti, tj. oko toga hoće li se i dijete deklarirati pripadnikom

LGBT zajednice, jer je to ono što vidi i poznaje, drugi uzimaju u obzir problem verbalnog i fizičkog nasilja koje se može javiti prema djeci iz LGBT obitelji. Prvi dio ovoga potpoglavlja posvetit ćemo utjecaju LGBT roditeljstva na djecu: prenošenje vrijednosti, stavova, vjerovanja i kulture, a u drugom ćemo se dijelu fokusirati na utjecaj okoline prema djeci LGBT roditelja te na kraju sumirati i usporediti razinu značaja oba utjecaja.

Mnogi su mišljenja da pripadnici LGBT zajednice djeci promiču drugačije vrijednosti od heteroseksualnih osoba. To uključuje i nametanje seksualnosti u okviru LGBT zajednice: da se dijete izražava kao lezbijka, gay, biseksualna ili transeksualna osoba. Također, neki od argumenata su da LGBT roditeljstvo ima dugoročno štetan utjecaj na djetetov kognitivni razvoj i obrazovni ishod te da dijete ne ostvaruje svoj puni potencijal kao aktivni član društva, odnosno da pokazuje ponašajne i spolne razlike u odnosu na dječake i djevojčice koji su odrastali u heteroseksualnom kućanstvu (Apelqvist, 2013; Radoman, 2016; Forenza, Dashew, Bergeson, 2021).

U knjizi „LGBT Families: The ultimate teen guide“ autorica Eva Apelqvist (2013) raspravlja upravo o navedenom te navodi niz istraživanja i mišljenja stručnjaka, poput Richarda Greena, koji negiraju štetan utjecaj LGBT roditeljstva na djecu. Richard Green je odvjetnik, autor, psiholog i seksolog koji se specijalizira u transeksualnosti i homoseksualnosti te je jedan od osnivača Međunarodne akademije za istraživanje seksa (eng. *International Academy of Sex Research*). Apelqvist (2013) u svojoj knjizi navodi njegovu usporedbu odrastanja u LGBT obitelji s odrastanjem u rasno integriranoj obitelji. Naime, djeca koja su odrasla u rasno integriranoj obitelji biti će otvorenija prema drugim rasama, lakše se prilagođavaju te prihvaćaju različitosti. Isto vrijedi i za osobe s LGBT roditeljima: toleranтниji su, slobodniji i otvoreniji. Green, dakle ne vidi negativne učinke na djecu, štoviše smatra kako ta djeca odrastaju u povoljnom okruženju za optimalan rast i razvoj. Apelqvist (2013) dodaje i mišljenje Abbie Goldberg, autorice knjige „Lezbijke i gay roditelji i njihova djeca“ (eng. *Lesbian and Gay Parents and Their Children*) kao jedan od argumenata u raspravi o učinku LGBT roditeljstva na djecu. Goldbergino se razmišljanje u suštini slaže s razmišljanjem Greena te dodaje kako homoseksualni roditelji djeci mogu pružiti određene vrijednosti koje heteroseksualni roditelji ne mogu, a to je iskrenost i sloboda u izražavanju vlastitog identiteta. Također, smatra kako su LGBT roditelji motiviraniji u odgoju jer je njihovo pravo na dijete moralo biti ozakonjeno te su im

vlada i društvo morali pružiti priliku u roditeljstvu. Heteroseksualni roditelji ne moraju prolaziti kroz te procese, a i često se dogodi da heteroseksualci „slučajno“ postanu roditelji. Nemaju intrinzičnu želju i motivaciju, već kroz uobičajeni fizički čin dolaze do djeteta, dok homoseksualni parovi ne mogu prirodnim putem začeti. U knjizi se Apelqvist (2013) slaže s navedenim razmišljanjima stručnjaka te ih navodi kao jedne od glavnih tvrdnji u opovrgavanju štetnog utjecaja LGBT roditeljstva. Slično tome, Vučković Juroš (2017) donosi pregledan rad znanstvenih istraživanja na ovu temu u kojemu se potvrđuje teza kako u kognitivnom razvoju i obrazovnom ishodu te seksualnoj orijentaciji nema razlike među djecom iz heteroseksualnog i LGBT kućanstva. No, misli se kako određene razlike postoje, a očituju se u spolnim, tj. rodnim ulogama. Muškarac obavlja tipične „ženske“ poslove, kao što je pranje suđa, a žena „muške“ poslove, primjerice košenje trave. Te su razlike minimalne i gotovo neprimjetne. Forenza, Dashew i Bergeson (2021) također raspravljaju o učinku LGBT roditeljstva te donose zaključak kako se radi o kvalitetnom i pogodnom odgoju jer, kao što i Apelqvist (2013) navodi, LGBT partneri imaju intrinzičnu motivaciju za roditeljstvo te su svjesni diskriminacije i osude koja dolazi s time, ali žele djeci pružiti ispunjeno i sretno djetinjstvo. Slične argumente ističu i Cloughessy, Waniganayake i Blatterer, 2018, Mezey, 2015, Radoman, 2016 i drugi.

Drugi se problem javlja oko mišljenja da djeca iz LGBT obitelji imaju veće šanse da budu zlostavljana nego djeca iz heteroseksualne obitelji. Ova se ideja javlja zbog osjetljivosti ove teme i podijeljenih mišljenja u društvu. Prirodno je zaključiti da djeca, čiji roditelji iz heteroseksualne zajednice ne prihvaćaju LGBT obitelji i roditeljstvo, neće također to prihvatiti. Rivers (2016; prema Goldberg, 2016) donosi istraživanje iz 1984. godine provedeno u Londonu prema kojemu je 39 % mladeži iskusilo neki oblik nasilja zbog seksualne orijentacije. Iz ankete se, provedene 2011. godine, jasno vidi kako se broj zlostavljane LGBT mladeži povećava te se čak njih 63,5 % ne osjeća sigurno u vlastitoj školi. No, podaci koje nam Rivers (2016; prema Goldberg, 2016) donosi vezani su uz mlade osobe od 13 do 20 godina koje se javno deklariraju kao lezbijke, gay ili biseksualke, a ne osobe koje su djeca pripadnika spomenute zajednice. Što se djece LGBT roditelja tiče, često su zlostavljana i fizički i verbalno te je to često jedna od aktualnih vijesti u medijima. Istraživanja pokazuju kako su djeca iz LGBT obitelji češće zlostavljana od djece iz heteroseksualnog kućanstva. Prema Apelqvist (2013) značajnu ulogu ima i mjesto u kojemu živimo.

Naime, djeca u SAD-u češće su zlostavljana nego djeca u Nizozemskoj, jer SAD ima muževnije orijentiranu kulturu i, prema istraživanju, manje prihvaćaju svoje seksualnosti od Nizozemaca. Dakle, osim seksualne orijentacije roditelja, bitno je i mjesto u kojemu živimo jer i to određuje razinu naše sigurnosti, odnosno ugroženosti. Apelqvist (2013) još dodaje statističke podatke o nasilju djece iz LGBT kućanstva: istraživanje iz 2007. godine pokazuje da je 86 % djece bilo verbalno zlostavljano, a 44 % fizički. To su vrlo veliki postoci, osobito kada se uzme u obzir da su neka od djece udomljena ili posvojena, što znači da je njihova sudbina bila ili u centru za socijalnu skrb ili u toplom domu majki lezbijki ili očeva gayeva, ali s posljedicom nasilja.

Najčešće se rasprave vode oko prethodno navedenih teza, no bitna stavka je i stav LGBT roditelja. Telingator (2013; prema Goldberg, Allen, 2013) objašnjava kako LGBT roditelji zbog straha da njihovo dijete prolazi kroz istu razinu diskriminacije i bilo kakvog oblika nasilja imaju tendenciju ponašati se prezaštićeno. To kod djeteta može izazvati toksične osjećaje prema zajednici. Primjerice, ukoliko dijete počinje imati osjećaje prema osobi istoga spola, zbog osjećaja da mora dokazati kako je dijete LGBT roditelja jednako „normalno“ dijete kao i dijete heteroseksualnih roditelja, ono može početi potiskivati svoje romantične osjećaje i početi osjećati gnjev i ljutnju prema roditeljima, što dalje prerasta u psihološke probleme, ukoliko u obitelji ne postoji otvorena komunikacija. Dakle, pretpostavka je da LGBT roditelji, iako žive autentično i slobodno, zbog želje da budu općeprihvaćena obitelj i zajednica, stavljaju preveliki pritisak na dijete, koje mora potražiti profesionalnu pomoć kada ne može ispuniti sva očekivanja roditelja i okoline. Ovaj problem opet nastaje zbog sukoba mišljenja heteroseksualne većine i seksualne manjine te ljudske želje da budu ravnopravni i voljeni slijedeći ideju humanizma i tolerancije.

5. LGBT RODITELJSTVO U HRVATSKOJ

U poglavlju LGBT obitelji već su spomenuti zakoni u Republici Hrvatskoj kojima se omogućuje sklapanje životnog partnerstva i mogućnosti udomljavanja te posvajanja djece. Prema tim dokumentima, RH je u očima svijeta otvorena i tolerantna država, no put do toga bio je dugotrajan. Kako bi LGBT zajednici bila dodijeljena ta prava, unutar države razvile su se različite udruge koje su zagovarale i godinama se borile za jednakost. Zakonski se položaj LGBT osoba mijenja 1974. godine kada se ukinula odluka vlade da je bilo kakav oblik seksualnog ponašanja između dvoje muškaraca smatran kaznenim djelom. Također, Hrvatska liječnička komora do 1973. na listi mentalnih poremećaja imala je zabilježenu i homoseksualnost (Jurčić, 2011). Uviđamo kako je u doba Jugoslavije LGBT zajednica, zbog rigoroznih zakona, živjela u velikom strahu i oprezu.

U Republici Hrvatskoj još uvijek dominira katoličko društvo te Crkva ima veliku moć, stoga ne čudi činjenica da javna iskazivanja nježnosti između LGBT partnera i dalje nisu široko prihvaćena, a LGBT roditeljstvo novitet je u kojemu se narod još ne snalazi. Pregledom radova i istraživanja unutar RH vidi se određeni pomak: osim očitih promjena u legalnom sustavu, promjene su i u stavovima heteroseksualnih ljudi prema LGBT osobama.

Štrbić, Jeleković, Brajković, Popović, Žukina i Štambuk provode 2019. godine istraživanje među studentima svih fakulteta sa Sveučilišta u Zagrebu kako bi utvrdili stavove heteroseksualnih i cisseksualnih studenata prema LGBT osobama. Istraživanje je provedeno u obliku ankete kojoj se moglo pristupiti *online* putem (SurveyGizmo), a pristupilo je 806 studenata. Ispitanici su odgovarali na pitanja kojima su iskazivali svoje stavove vezane uz roditeljstvo, ponašanje djeteta, obiteljsko okruženje, socijalnu udaljenost i spremnost za davanje prava LGBT osobama. Rezultati istraživanja pokazali su da su ispitanici otvoreni prema ideji LGBT roditeljstva te iskazuju pozitivne stavove, i dalje su preferirali heteroseksualno roditeljstvo u kontekstu priznavanja prava na brak i posvojenje. To nam pokazuje kako osobe u ranoj odraslosti pokazuju određenu tolerantnost prema različitosti, no i dalje je rezultat, s obzirom na modernizaciju i suvremenost društva, nezadovoljavajuć. Slično tome pokazuje i pet godina starije istraživanje autorica Kamenov, Huić i Jelić iz 2014. godine. Opseg je njihova istraživanja veći jer obuhvaća 1162 ispitanika u rasponu od 18 do 79 godina, a također je provedeno *online* putem (SurveyMonkey). U ovom su se istraživanju ispitivali stavovi prema

spolnim ulogama te prema roditeljskim pravima lezbijki i gay osoba. Istraživanje pokazuje kako veliku ulogu u stavovima imaju vjera i politička uvjerenja, a socio-demografske karakteristike poput obrazovanja, godina i rodnog identiteta nisu imale veliku ulogu u njihovim stavovima. Vučković Juroš, također iz 2014. godine, donosi pregledan rad socijalne isključenosti LGBT osoba u RH. S obzirom na to da rad u razmaku od pet godina prethodi jednom od navedenih istraživanja ne zamjećujemo veliki pomak u hrvatskom društvu. Rad Vučković Juroš naglašava neprihvatanje seksualnih manjina od strane heteroseksualnih pripadnika od ranih 1960-ih sve do danas. Svakih se nekoliko godina vidi određeni pomak, no homofobija, diskriminiranje i nejednakost i dalje zauzimaju vladajuću ulogu u kontekstu života LGBT osoba u Republici Hrvatskoj.

Uspoređujući Hrvatsku sa svijetom, isključivo u kontekstu prava LGBT osoba u društvu, mi jesmo u koraku s ostalim europskim državama (4. poglavlje: LGBT obitelji), no ovakva razmišljanja ne čude. Seksualna različitost i seksualni identitet smatraju se tabu temama te se o njima ne raspravlja dovoljno. Samim time, znanje je društva o navedenim temama minimalno te se temelji na subjektivnim mišljenjima naspram znanstvenih činjenica, što dovodi i do opće zatvorenosti društva o LGBT obitelji i roditeljstva. Mišljenje je većine važno jer pridonosi kvaliteti života manjine. Maričić, Štambuk, Vujičić i Tolić u svojoj knjizi „Ja nisam gej mama, ja sam mama“ iz 2016. godine donose istraživanje provedeno na 19 LGB roditelja, njihovih partnera, šestero djece te jednoj osobi koja je bila donor za umjetnu oplodnju istospolnom paru. U knjizi se koristi termin LGB, stoga će se za prepričavanje njihova rada koristiti jednaki termin. Istraživanjem se željela ispitati kvaliteta života LGB obitelji te razina podrške koju dobivaju. Korištena metoda bio je intervju. Knjiga donosi detaljan pregled života LGB obitelji: ispitanici su odnosi unutar primarne obitelji, istospolne obitelji, bliskih prijatelja te šire obitelji. Za potrebe rada, fokus stavljamo na iskustvima ispitanika kod osnivanja LGB obitelji. U vrijeme istraživanja (2016. godine) način za osnivanje obitelji s djecom bila je prethodno heteroseksualna veza ili umjetna oplodnja. Većina ispitanika koja imaju djecu navode kako ih je dijete ponovno zbližilo s njihovim roditeljima te su dobili podršku bliže obitelji. Sukladno tome, navode kako kvaliteta života djece ovisi o kvaliteti odnosa odraslih, ne o tipu obitelji. Na kraju, većina ispitanika nije doživjela veći oblik verbalnog ili fizičkog nasilja zbog seksualne orijentacije, no razlog tome je i razina opreznosti ispitanika. Većina ispitanika LGB osoba bira javna mjesta na kojima se pojavljuju kao obitelj te deklariraju kao lezbijke, gay ili biseksualci.

Prema tome, legaliziranje prava pripadnika LGBT zajednice nije usklađeno sa stvarnim prihvaćanjem osoba, jer iako su LGBT osobe otvorene o svojoj seksualnoj orijentaciji pred obitelji, u široj se javnosti i dalje imaju potrebu skrivati, bez obzira na status veze, jer čak se i LGBT roditelji skrivaju u određenoj količini.

Upravo zbog svega navedenog i primijećenog nedostatka u pogledu zaštite LGBT obitelji osnovale su se sljedeće udruge: Dugine obitelji, Udruga LORI i Iskorak organizacija. Navedenim je udrugama cilj unaprijediti kakvoću života LGBT obitelji u Hrvatskoj.

5.1. Dugine obitelji

Jedna od najpoznatijih hrvatskih LGBT udruga jest Dugine obitelji. U svom opisu navode kako se zalažu za prava LGBTIQ roditelja i partnera, a to osim lezbijki, gayeva, biseksualaca i transseksualaca uključuje i interseksualce i queer osobe. Udruga promiče razvijanje tolerancije i prihvaćanje različitosti te unapređenje kvalitete života LGBTIQ obitelji i jačanje njihove pozicije u društvu (<https://www.dugineobitelji.com/udruga/>)

Udruga je izdala šest slikovnica s naslovima: „Moja dugina obitelj – Roko“ (slika 1), „Moja dugina obitelj – Ana“, „Moja dugina obitelj na izletu – Roko“, „Moja dugina obitelj na izletu – Ana“ (slika 2) te prijevodi na engleski jezik „My Rainbow Family“, „My Rainbow's Family Fun Day Out“. Slikovnice su pisane iz perspektive djece Roka i Ane. Roko ima dvije majke lezbijke, a Ana dva gay oca te opisuje sretan život djece i njihovih roditelja.

Dokaz o značajnom radu udruge prijašnje su spomenuti Mladen Kožuh i Ivo Šegota, prvi istospolni roditelji u RH (poglavlje 4: LGBT obitelji). Par je član Duginih obitelji te su uz podršku udruge uspjeli postati očevi.

5.2. Udruga LORI

Udruga LORI s radom počinje 19. listopada 2000. godine te je njen cilj od početka bio sličan cilju udruge Dugine obitelji: zaštita LGBTIQ osoba te borba za jednakost i uklanjanje predrasuda i diskriminacije. Puno ime udruge je Lezbijska organizacija Rijeka, no njihova misija obuhvaća cijelu LGBTIQ zajednicu, ne samo lezbijke (<https://www.lori.hr/hr/lori/o-lori>)

Aktivnosti udruge usmjerene su na dijeljenje informacija, organiziranje edukacija o LGBTIQ zajednici, kako bi približili društvo zajednici i na taj način smanjili razinu nejednakosti i osude. LORI provodi mnoge projekte i događaje kroz godinu te ostvaruje suradnju s drugim LGBT udrugama u Republici Hrvatskoj, ali i u inozemstvu. Neki od projekata udruge: Centar za LGBT ravnopravnost, Pобољшanje dostupnosti i kvalitete usluga na području psihosocijalnog rada s pripadnicima/cama seksualnih i rodniх manjina, Izađi PROTIV diskriminacije, itd.

Osim borbe za ravnopravnost, važno je spomenuti projekt vezan uz psihološku pomoć seksualnim i rodniм manjinama jer pripadnici LGBT zajednice prolaze kroz razne oblike nepravde na svakodnevnoj razini, stoga nije začuđujuće da to utječe na njihovo mentalno zdravlje. Čuvanje mentalnog zdravlja i osnaživanje osjećaja samopouzdanja važan je korak u životu svakog pojedinca, osobito u kontekstu manjina, kada omalovažavanje i diskriminacija nisu strani pojmi u njihovu rječniku.

5.3. Iskorak organizacija

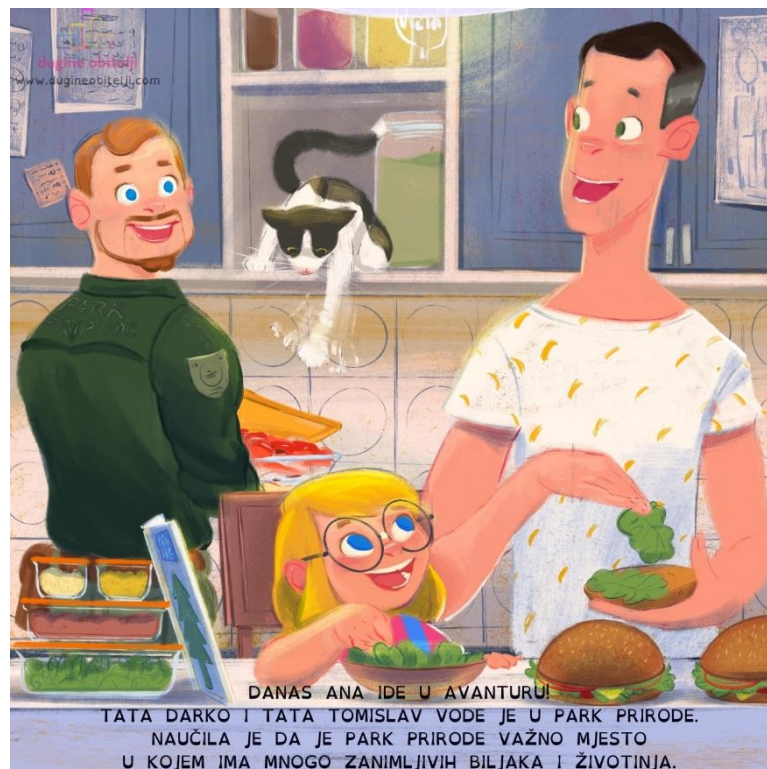
Iskorak organizacija s radom započinje 12. siječnja 2002. godine, a njihova je vizija: „...*budućnost u kojoj su ostvarene sve potrebe seksualnih i rodniх manjina.*“ (<https://iskorak.org/about/>). Prema tome, neke ideje za koje se zalažu jesu jednaka prava LGBTQ osoba, osnaživanje njihove uloge u društvu i ravnopravnost. Svoju medijsku platformu koriste u svrhu promoviranja LGBTQ zajednice te širenja udruge. Cilj je da se što više ljudi osjeća dovoljno slobodno i sigurno kako bi javno izrazili svoju seksualnost i živjeli autentičnim i kvalitetnim životom.

Osim bitne borbe za jednaka prava, Iskorak organizacija 2018. godine počinje s istraživanjem o spolno prenosivim bolestima, točnije kako se prenosi HIV, koliko je spolno prenosivih bolesti prisutno kod gayeva te općenito spolno zdravstveno stanje muškaraca koji spolno opće s drugim muškarcima. No, zbog neobjavlivanja na web-portaluu organizacije, daljnjih saznanja o istraživanju nemamo.

U Republici Hrvatskoj postoji dovoljno inicijativa, programa i kampanja koje se bore za LGBT zajednicu, a pokrenule su ih nevladine udruge. No, unatrag nekoliko godina vidi se i pomak u legislativi države. Ipak, sukob se i dalje javlja kod pritiska heteronormativniх stavova nad manjinom.

Slika 1 "Moja dugina obitelj-Roko"

Slika 2 "Moja dugina obitelj na izletu- Ana"

6. ODNOS VRTIĆA I LGBT ZAJEDNICE

Kada se govori o LGBT zajednici i o njihovoj borbi za temeljna ljudska prava, nerijetko se fokus stavlja isključivo na odrasle osobe i dobivanje njihove podrške i odobravanje, a pri tome zaboravljavamo na osnaživanje poruke o jednakosti od najranije dobi. Dakle, u ranoj i predškolskoj se dobi uče i prenose ljudske vrijednosti, a kasnije se one samo njeguju. Stoga je za pretpostaviti da će se tema LGBT obitelji javiti u vrtićima i u školi te da će se djeci prenositi poruka o toleranciji i ravnopravnosti, osobito danas kada je LGBT parovima omogućeno udomljavanje u većini zemalja te posvajanje u nekim zemljama svijeta. Ipak, praksa je drugačija.

Prema Glass, Willox, Barrow i Jones (2016) mnogi odgojno-obrazovni radnici osjećaju strah, neugodu, sram ili nedovoljnu kompetentnost kada su u pitanju kontroverzne teme, poput LGBT zajednice. Mnoga istraživanja potvrđuju da učitelji predškolske djece (u RH su to odgojitelji) ne prolaze kroz adekvatnu edukaciju o LGBT zajednici niti znaju kako pristupiti osjetljivim temama te kako i na koji način podržati LGBT obitelji (Smolkin, Young, 2011; prema Glass, Willox, Barrow i Jones, 2016). Kada se pita *queer* roditelje žele li i na koji način da se u obrazovanje njihova djeteta integriraju i poduke o LGBT zajednici, većina ih odgovara kako žele ravnotežu u životu svoga djeteta. Ne žele da razgovor o toj temi privuče pažnju, a samim time i niz negativnih osjećaja, na njihovo dijete, tog učitelja (odgojitelja), ostalu djecu te odgojno-obrazovnu ustanovu kao cjelinu (Glass, Willox, Barrow i Jones, 2016). Stoga ne čudi činjenica da većina LGBT roditelja ima potrebu degradirati svoju seksualnost kako bi se uklopila u tipičnu sredinu te pružila svojoj djeci uobičajeno i sretno djetinjstvo u društvu u kojoj su prihvaćena (Lee, 2009; prema Glass, Willox, Barrow i Jones, 2016).

Istraživanje iste tematike provedeno je i u Grčkoj 2019. godine u dječjem vrtiću među pet odgojiteljica koje vode predškolski program u dobi od 4. do 6. godine života. Karagrigori (2019) je istraživanje provela metodom intervjua, a nastojala je odgovoriti na sljedeća istraživačka pitanja: kako grčki učitelji predškolske djece, odnosno odgojitelji, percipiraju korištenje resursa LGBT tematike, koje mogućnosti ili poteškoće opisuju vezano za korištenje literature LGBT tematike i kakva viđenja imaju učitelji, tj. odgojitelji o djeci, spolu i seksualnosti. Za prvo im je pitanje bila ponuđena ilustrirana knjiga LGBT tematike te je većina ispitanika potvrdila kako je knjiga korisna, dobra ili kvalitetna, ali ne znaju bi li je koristili u praksi. Nastavno na to, dolazimo do drugog pitanja gdje se traži

opis mogućnosti ili poteškoće vezano za korištenje literature LGBT tematike. Na to su pitanje svi odgovorili kako ne provode takvu praksu jer nisu dovoljno kompetentni, odbijaju govoriti o temi seksualnosti ili pak smatraju kako djeca zbog svoje nevinosti nisu zainteresirana za ovu temu. Posljednje je pitanje bilo odgovoreno prema očekivanju, uzimajući u obzir prethodna dva. Svi su ispitanici vidjeli podjelu djece na muško i žensko te su im na taj način podijeljene i uloge. Prethodna dva odgovora bila su stigmatizirana, stoga je bilo za očekivati da će i pitanje vezano za spol i seksualnost biti jednako odgovoreno. Istraživanje pokazuje način rada u predškolskim ustanovama te manjak slobode kod kreiranja sadržaja koji potiče ravnopravnost. Učitelji (odgojitelji) boje se koristiti literaturu vezanu za seksualnost jer je tema sama po sebi kontroverzna i potrebno je znanje i educiranost odgojno-obrazovnih radnika kako bi na povoljan način to prezentirali djeci (Karagrigori, 2019).

Promoviranje seksualnosti jest kontroverzna tema zbog koje se svaka osoba ne osjeća ugodno. Seksualnost i spolni odnosi oduvijek su se smatrali privatnim sadržajem te je otvorenost oko toga novitet svima. Mnoge se odrasle osobe srame ili boje reći svoje mišljenje vezano za LGBT zajednicu jer žele odobravanje većine te se ne žele zbog svojih osobnih uvjerenja isticati. Upravo zbog toga roditelji žele ostati neutralni vezano za bilo kakvo promoviranje osjetljivih tema. Također, mnogi smatraju kako to nisu primjerene teme za djecu jer djeci je mjesto u bajkama i igri, a ne u raspravama oko kojih se ni odrasli ne mogu složiti.

Osim roditelja, bitnu ulogu u prenošenju sadržaja djeci imaju odgojitelji. U Republici Hrvatskoj na tržištu rada vlada manjak odgojitelja, što znači da je često jedan odgojitelj na dvadeset i više djece, a to čini njegov posao kompleksnijim. Važnost stavljaju na sigurnost i ukupan rast i razvoj svakog pojedinog djeteta, a u većim je skupinama otežano praćenje svakog djeteta, osobito kada je jedan odgojitelj na veliku grupu. U tim je trenucima odgojiteljima bitno da djeca idu kući zdrava, sigurna i da su zbrinuli svoje primarne potrebe. Većina odgojitelja više ni nema motivaciju istraživati nove teme te načine kako ih približiti djeci, nego u sljedećim kurikulumima i godišnjim planovima i programima rada koriste sadržaje kojima su se već bavili u prethodnim skupinama i sl. Dakle, jedan je od problema i manjak stručnjaka u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju. Osim toga, budući da je RH kao država mala, i vrtići se nalaze u manjim mjestima (osim grada Zagreba). To je također jedan od bitnih faktora koji pridonosi manjku slobode u radu odgojitelja. U manjim je mjestima prihvaćenost različitosti niža

nego u većim, gradskim sredinama, što čini LGBT temu osjetljivijom. Utjecaj u svemu navedenome može imati i ravnatelj vrtića koji želi očuvati reputaciju vrtića, stoga se takve teme ne provode u redovnom vrtićkom programu. Usto, djeca žive u svojoj mašti pa bez obzira na naše tumačenje, ona mogu imati vlastitu interpretaciju pročitane slikovnice. Stoga, ukoliko odgojitelj djeci pročita slikovnicu udurge Dugine obitelji i dijete je protumači na svoj originalan način, ali roditelj to ne shvaća jednako, opet se otvara prostor u radu odgojitelja za koje roditelj može iskazati svoje nezadovoljstvo. Dakle, kako bi odgojitelj udovoljio i roditeljima i nadređenima, drži se tema općeg znanja te „bježi“ od kontroverznih ili tema za koje zna da bi izazvale nedoumice društva. Ipak, u Nacionalnom kurikulumu za predškolski odgoj i obrazovanje iz 2015. godine identitet, humanizam i tolerancija pojavljuju se na listi vrijednosti koje odgojno-obrazovna ustanova, odnosno vrtić, promiče. Iako se to uistinu u praksi i promiče, pitanje koje se postavlja jest: promiču li se ove vrijednosti dovoljno i u jednakoj mjeri prema osobama iz obitelji manjina? Za odgovor na ovo kompleksno pitanje potrebno je provesti kvalitativno istraživanje, a za potrebe ovoga rada ostavit ćemo ga kao poticaj za daljnje radove i istraživanja.

Kroz vlastito trogodišnje obrazovanje primjećujem da se na studiju Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja o temi LGBT obitelji te o oblicima podrške koje mi kao stručnjaci možemo pružiti djeci i roditeljima nije raspravljalo. Sadržaja vezano za tu temu bilo je malo. Stoga ne čudi činjenica da odgojitelji ne provode u praksi teme ovakve vrste kada počinju s radom jer se ne osjećaju dovoljno kompetentno, kao što su istraživanja s početka poglavlja i potvrdila. Djeca su vrlo radoznala te će postaviti mnoga pitanja i bitno je da mi u tim trenucima pravilno reagiramo i komuniciramo s njima. Međutim, ako se ne osjećamo dovoljno sigurnima u sebe i svoje znanje o temi ili u način svojeg prezentiranja određene teme, velike su šanse da djeci tu temu nećemo predstaviti. Djeca žele učiti i odgojitelje gledaju kao izvor znanja, uzora i autoriteta pa nerijetko odgojitelj želi da djetetu slika ostane idealna i da mu sjećanje bude prožeto lijepim uspomenama ispunjenima zabavom i igrom, a ne trenucima zbunjenosti, nesigurnosti i pogrešnim tumačenjem sadržaja. Tada se smatra da odgojitelj nije ispunio svoj zadatak u cijelosti, pa se, s ciljem izbjegavanja negativnih osjećaja, izbjegavaju i teme i sadržaji koji mogu biti pokretači toga.

7. ZAKLJUČAK

Rad prikazuje prihvaćenost LGBT obitelji u svakodnevnom i legislativnom životu. Uočena je stigmatizacija te važnost rodnih i spolnih uloga. Svijest o rodnim ulogama nije toliko biološki koliko je kulturalno određena. Djelujemo prema naučenom obrascu koji se njeguje u našoj kulturi od davnina. Jedne od prvih zagovaratelja drugačije podjele uloga bile su feministice koje su smatrale da žene, kao i muškarci, zaslužuju jednako mjesto u društvu. Time čine sociološku i povijesnu prekretnicu jer pomiču društvene barijere.

Iz podjele rodnih i spolnih uloga rađa se pojam rodnog identiteta, a samim time i definiranje privlačnosti između osoba istoga spola iz čega dolazi pojam koji čini cjelinu i zajednicu: LGBT. Pojam LGBT stoji za lezbijke, gayeve, biseksualce i transvestite. U određenim se literaturama pojavljuju i interseksualci i queer osobe kao članovi zajednice. LGBT zajednica okuplja sve članove seksualnih manjina, neovisno o njihovom nazivu te im pomaže da javno izražavaju svoj identitet i pronađu sigurnost unutar samih sebe, a zatim i u društvu. Osnajivanjem individualnosti i u borbi za svoja prava, LGBT zajednica u svijetu je učinila znatan pomak u kontekstu obitelji i roditeljstva: zakon o životnom partnerstvu donesen je u većini europskih država, kao i zakon o udomljavanju, a unatrag nekoliko godina pokrenuta je i prihvaćena inicijativa za posvajanjem. Republika Hrvatska jedna je od država koja je prihvatila i 5. svibnja 2021. omogućila LGBT parovima da pristupe listi procjene posvajatelja i time postanu trajni skrbnici djeteta.

Uz mnogo povijesnih trenutaka i pozitivnih vijesti u širenju društvenih vidika, i dalje se pojavljuju sumnje i kontroverzije na ovu temu, a ponajviše su vezane za odgoj i dobrobit djeteta. Većina je mišljenja heteronormativne skupine temeljena na stereotipima, a ne znanstveno dokazanim činjenicama, stoga se, bez obzira na prihvaćenost zakona, i dalje primjećuje negativizam koji okružuje LGBT zajednicu. Smatra se kako djeca LGBT roditelja neće imati optimalan rast i razvoj te će im biti nametnute „krive“ vrijednosti. Istraživanja pokazuju drugačije. Ipak, postoji određeni broj istraživanja koji potvrđuje potrebnu psihološku pomoć djeci LGBT roditelja, no ne zbog lošeg odgoja ili krivo nametnutih vrijednosti, već zbog prezaštitničke skrbi roditelja koji žive u strahu od nasilja i stigmatizacije.

U Republici Hrvatskoj situacija nije drugačija. Stigmatizacija, neravnopravnost i diskriminacija uobičajena su pojava za pripadnike seksualne manjine, stoga često ostaju

u privatnosti. Ipak, zbog udruga poput Dugine obitelji, Iskorak organizacije i Udruge Lori, i mala država kao Hrvatska učinila je mnogo za LGBT zajednicu.

Na kraju se postavlja pitanje vrtića i LGBT zajednice te stava odgojitelja, no u praksi se sadržaj LGBT tematike ne promovira zbog nedovoljne educiranosti odgojitelja, a samim time i osjećaja nesigurnosti i nekompetentnosti u tome području. Također, strah od neodobravanja okoline i nedostatak adekvatne organizacije rada odgojitelja pridonose odgojiteljevom manjku motivacije za istraživanjem i prezentiranjem kompleksnijih tema.

Zaključno, smatram kako je tema LGBT obitelji i roditeljstva vrlo neistražena tema te je potrebno provesti kvalitativna istraživanja kako bi dobili bolji uvid u život LGBT zajednice i obitelji. Predlažem metodu ankete kako bi se zahvatio veći uzorak, no metoda intervjua je učinkovitija ukoliko se istražuje jasno određeno problemsko pitanje. Također, nejednakost i diskriminaciju teško je „izbrisati“ iz društva, no zajedničkim ulaganjima i trudom iz nečega malog možemo učiniti mnogo, počevši od struke odgojitelja. Mi smo ti koji oblikujemo djecu i prenosimo im vrijednosti. Potrebno je razgovarati o različitim problematikama svijeta, uključujući i seksualnost. Djeca su otvorena, razigrana i znatiželjna te im je, po mojem mišljenju, bitno dati točne i konkretne informacije o svim fenomenima svijeta, osobito o ovako osjetljivim temama. Kada odrastu, sami će razvijati mišljenje, a ukoliko neće imati temelje već u djetinjstvu, tada će se njihova razmišljanja razvijati iz kulturološki nametnutih shvaćanja različitosti, a ne stvarne slike. Djeci je bitno govoriti iskreno, jasno i precizno. Ona će razumjeti, a naš je posao da educiramo sebe i okolinu oko sebe te malim koracima krenemo prema stepenicama prekretnicama.

8. LITERATURA

1. Apelqvist, E. (2013). *LGBTQ Families: It happened to me*. UK: The Scarecrow Press.
2. Bartulović, M. i Kušević, B. (2014). *Interkulturalna homofobija: LGBTIQ (ne)vidljivost u odgojno-obrazovnom kontekstu*. Pedagogijska istraživanja, 11(2), 53-68. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/173993>.
3. Cloughessy, K., Waniganayake, M. i Blatterer, H. (2018). *This is Our Family. We do not Hide Who we are: Stigma and Disclosure Decisions of Lesbian Parents in Australian Early Childhood Settings*. Journal of GLBT Family Studies, 14:4, 381-399.
4. Forenza, B., Dashew, B. L. i Bergeson, C. (2021). *LGB + Moms and Dads: "My Primary Identity... is Being a Parent"*, Journal of GLBT Family Studies, 17:1, 18-29
5. Giddens, A. (2007). *Sociologija*. Zagreb: Nakladni zavod Globus.
6. Glass, V.Q., Willox, L., Barrow, K.M. i Jones, S. (2016). *Struggling to Move Beyond Acknowledgment: Celebrating Gay and Lesbian Families in Preschool Environments*. Journal of GLBT Family Studies, 12:3, 217-241.
7. Goldberg, A. E. (2013). *The SAGE Encyclopedia of LGBTQ Studies*. SAD: SAGE Publications.
8. Goldberg, A. E. i Allen, K. R. (2013). *LGBT-Parent Families: Innovations in Research and Implications for Practice*. New York: Springer.
9. Grgec-Petroci, V., Lacković, Lj. i Maleš, D. (2012.). *Obitelji se razlikuju*. Zagreb: Obiteljski centar grada Zagreba.
10. Haralambos, M., Holborn, M. (2002). *Sociologija: teme i perspektive*. Zagreb: Golden marketing.
11. Juroš, T. V., Dobrotić, I. i Flego, S. (2020). *The Rise of the Anti-Gender Movement in Croatia and the 2013 Marriage Referendum*. Europe-Asia Studies, 72(9), 1523-1553.
12. Kamenov, Ž., Huić, A. i Jelić, M. (2019). *Attitudes towards Gay and Lesbian Parental Rights among Heterosexual Croatian Citizens: The Effect of Traditional Gender-Role Attitudes*. Revija za sociologiju, 49(2), 231-251.

13. Karagrigori, F. (2019). *A study of Greek pre-school teachers' perceptions of LGBTQ- themed literature in kindergarten classrooms*. Švedska: Linköpings Universitet.
14. Koruga, T. (2015). *Istospolno roditeljstvo (diplomski rad)*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci.
15. Maričić, A., Štambuk, M., Tadić Vujčić, M. i Tolić, S. (2016). *Ja nisam gej mama, ja sam mama: Roditeljstvo LGB osoba u Hrvatskoj*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
16. Mezey, N. J. (2015). *LGBT Families: contemporary families perspectives*. SAD: SAGE Publications.
17. Milić, A. (2001). *Sociologija porodice*. Beograd: Čigoja štampa.
18. Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (NN 05/15).
19. Opačić, T., Grđan, K., Jurčić, M. (2016). *Imamo obitelj!/: Vodič za životne partnerice, životne partnere i dugine obitelji: naša prava iz životnog partnerstva i mogućnosti planiranja LGBTIQ roditeljstva u Hrvatskoj*. Zagreb: Zagreb Pride.
20. Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19).
21. Ormanović, A. (2007). *Opposite Sex as a Condition for the Validity of Marriage in Comparative Law*. Annals Fac. LU Zenica, 1, 57.
22. Peterson, A., Wahlström, M. i Wennerhag, M. (2018). *Pride parades and LGBT movements*. New York i London: Routledge.
23. Radoman, M. (2016). *LGBT perspektiva—izazov za savremenu sociologiju*. Sociologija, 58(Special), 324-345.
24. Roberts, L. M. i Christens, B. D. (2021). *Pathways to well-being among lgbt adults: Sociopolitical involvement, family support, outness, and community connectedness with race/ethnicity as a moderator*. American journal of community psychology, 67(3-4), 405-418.
25. Simić, I. (2009). *Queer i queer teorija*. Genero: časopis za feminističku teoriju i studije kulture, (13), 183-192.
26. Štambuk, M., Milković, M. i Maričić, A. (2019). *Motivation for parenthood among LGBTIQ people in Croatia: Reasons for (not) becoming a parent*. Revija za sociologiju, 49(2), 149-173.
27. Štambuk, M., Vujčić, M. T., Milković, M. i Maričić, A. (2019). *Pathways to parenthood among LGBTIQ people in Croatia: who wants to become a parent and how?.* Revija za sociologiju, 49(2), 175-203.

28. Štrbić, M., Jeleković, T., Popović, D., Brajković, M., Žukina, P. i Štambuk, M. (2019). *Evaluations of Parenting by Same-Sex vs Different-Sex Couples among Heterosexual University Students: Experimental Between-Subjects Vignette Design Study*. *Revija za sociologiju*, 49(2), 253-281.
29. Švab, A. (2007). *New Ways of Parenting: Fatherhood and Parenthood in Lesbian Families*. *Revija za sociologiju*, 38(1-2), 43.
30. Vučković Juroš, T. (2017). *Usporedba ishoda djece iz obitelji istospolnih i raznospolnih partnera: osvrt na kvantitativne studije provedene na slučajnim reprezentativnim uzorcima*. *Revija za sociologiju*, 47(1), 65-95.
31. Vučković Juroš, T. (2014). *Socijalna isključenost seksualnih manjina u Hrvatskoj*. *Revija za socijalnu politiku*, 22(2), 195-217.
32. Vučković Juroš, T. (2019). "Why is it that here we can be a family, and there we cannot?": *How Wider Socio-Institutional Frameworks Shape Experiences of LGB Parenting*. *Revija za sociologiju*, 49(2), 205-229.
33. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (NN 92/14, 98/19).

8.1. Mrežni izvori: web stranice

1. Crol: LGBT News Portal. <https://www.crol.hr/>
2. Dugine obitelji. <https://www.dugineobitelji.com/>
3. Iskorak organizacija. <https://iskorak.org/>
4. Udruga LORI. <https://www.lori.hr/hr/>
5. Udruga „U ime obitelji“. <https://uimeobitelji.net/>
6. Zagreb Pride. <https://www.zagreb-pride.net/hr/>